

Вікторія Полехіна

## ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО КРАЄЗНАВСТВА

*У статті розглядаються окремі аспекти ефективності підготовки майбутнього соціального педагога засобами педагогічного краєзнавства, які задекларовані Державним галузевим стандартом підготовки фахівця з соціальної педагогіки та його освітньо-кваліфікаційною характеристикою. Проаналізований зміст поняття «засоби педагогічного краєзнавства» «підготовка майбутнього соціального педагога».*

**Ключові слова:** Педагогічне краєзнавство, засоби педагогічного краєзнавства, підготовка майбутнього соціального педагога, Державний галузевий стандарт, освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ), виробничі функції, типові задачі діяльності та уміння.

Характерне для сьогодення оновлення всіх сфер соціального життя України значною мірою вплинуло на освіту, адже перетворення нашої країни на розвинену, самостійну й цивілізовану європейську державу неможливе без побудови такої моделі підготовки майбутнього педагога, яка б забезпечувала надалі цілеспрямоване формування готовності молодого покоління до вирішення завдань соціально-економічного відродження суспільства.

Незважаючи на значну кількість наукових праць щодо різних аспектів професійної підготовки майбутнього фахівця, проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів засобами педагогічного краєзнавства потребує подальшого дослідження.

Вирішення проблеми кадрового забезпечення, професійної підготовки соціальних педагогів у вищих навчальних закладах України є одним із основних завдань вітчизняної соціально-педагогічної науки. Система загально- та спеціально-наукових знань, умінь та навичок соціального педагога є теоретично обґрунтованою і реалізується шляхом впровадження єдиного комплексу навчальних дисциплін, відображених у програмі підготовки, що базується на Державному галузевому стандарті за напрямом «Соціальна педагогіка», яку можна підсилити, використовуючи знання з педагогічного краєзнавства.

Нині науковцями частково розроблено базові положення змісту практичної підготовки соціального педагога, обґрунтовано важливе значення психолого-педагогічної підготовки до практичної діяльності, проаналізовано досвід підготовки соціальних педагогів за кордоном. Ці

роботи розкривають окремі аспекти практичної підготовки соціальних педагогів. Питанням підготовки і професійного становлення соціальних педагогів та соціальних працівників присвячені праці учених-педагогів І. Козубовської, В. Поліщук, К. Шендеровського та ін.

Вивчення ролі педагогічного краєзнавства у підготовці майбутніх фахівців має своє висвітлення у дослідженнях, здійснених такими сучасними науковцями, як А. Аптікієв, Г. Гуменюк, С. Кривов, В. Матіяш, Н. Побірченко, Н. Рудницька, Л. Семеновська, О. Терьохіна та ін.

Результати аналізу наукової літератури та стану підготовки майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах свідчать, що проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів засобами педагогічного краєзнавства не знайшла належного висвітлення в працях науковців, хоча педагогічне краєзнавство є важливим компонентом процесу професійної підготовки, системи спеціальних знань, умінь, навичок. Суттєву допомогу в розв'язанні цих питань може надати вивчення та творче вдосконалення досвіду роботи з підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери, який накопичено в Україні, що є основним предметом вивчення педагогічного краєзнавства.

Метою публікації є висвітлення ефективності підготовки майбутнього соціального педагога засобами педагогічного краєзнавства, виходячи з переліку професійних умінь, представлених вимогами Державного галузевого стандарту підготовки фахівця з соціальної педагогіки та його освітньо-кваліфікаційної характеристики.

Розглянемо термін «педагогічне краєзнавство», хоча у сучасній педагогічній науці немає єдиного визначення. Не введено його в реєстр фахових словників («Український педагогічний словник» С. Гончаренка, «Педагогічний словник» за ред. М. Ярмаченка), у яких тільки знаходимо дефініцію краєзнавства шкільного [3, с. 133]. Відзначимо також, що у тлумачному «Словнику української мови» педагогічний аспект дещо завуальований: Краєзнавство – вивчення історії, географії, економіки, етнографії тощо певної місцевості [9, с. 319]. Спеціальне термінологічне визначення, запропоноване педагогами, усуває цей недолік. Так, В. Матіяш вважає, що педагогічне краєзнавство – «це наука про закономірності навчання та виховання молодого покоління на базі використання місцевого педагогічного матеріалу, передового педагогічного досвіду вчительських, адміністративно-керівних кадрів» [4, с. 50].

Російський учений А. Аптікієв вважає педагогічне краєзнавство водночас галуззю і загального краєзнавства, й історико-педагогічного знання про особливості розвитку педагогічної культури краю, пізнання, збереження та використання її цінностей у практичній діяльності вчителя [1, с. 41].

На думку Н. Побірченко, педагогічне краєзнавство – це галузь історико-педагогічного знання про особливості розвитку освіти, науки,

педагогічної думки, культури місцевого краю, вивчення, збереження та творче використання регіонального педагогічного досвіду в теорії та практиці сучасних освітніх закладів [7, с. 85].

Для визначення дефініції «засоби педагогічного краєзнавства» варто з'ясувати, що розуміють під поняттям «засіб». Під «засобом» у філософії розуміється все те, що використовує людина в процесі наближення до мети. Роль засобу може виконувати будь-який об'єкт навколишньої дійсності: предмети і цінності матеріальної культури, природні явища, досягнення науки і техніки, жива і нежива природа; різноманітні види діяльності, людина і групи людей, знакові символи [5, с. 56].

Під засобами педагогічної діяльності розуміють усі види діяльності вихованця (гра, праця, спілкування, навчання тощо), способи і прийоми, за допомогою яких здійснюється навчально-виховний процес [8, с. 52].

Врахувавши різні підходи до трактування засобів як педагогічної категорії, ми уточнили сутність категорії «засоби педагогічного краєзнавства».

Засоби педагогічного краєзнавства – це джерела, що містять інформацію про розвиток освіти, науки, педагогічної думки, культури місцевого краю, які використовують з метою збереження, творчого використання та популяризації регіонального педагогічного досвіду.

Для подальшого дослідження варто з'ясувати, у чому полягають особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Соціальний педагог – спеціаліст, зайнятий у сфері соціально-педагогічної роботи або освітньо-виховної діяльності. Він організовує взаємодію освітніх та позанавчальних установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації та благополуччя в мікросоціумі дітей та молоді, їх всебічного розвитку [6, с. 24].

Підготовку майбутнього соціального педагога дослідниця Р. Вайнола розглядає як сукупність трьох блоків. Ці блоки включають в себе: **знання** про сутність праці соціального педагога, про психологічні й вікові особливості клієнтів, про задачі й засоби спілкування, дотримання норм професійної етики, педагогічну емпатію, уміння комунікативної презентації, атаки, взаємодії; педагогічні **вміння** (уміння відбирати, групувати й поновлювати методичні матеріали, уміння проводити педагогічну діагностику, прогнозування; уміння добирати методи, засоби й форми соціально-виховного впливу, які є адекватними до потреб і проблем клієнтів, уміння ставити проблему й досліджувати її); професійні **педагогічні позиції** (самодіагностику, педагогічну рефлексію, педагогічне мислення); професійно важливі **рис** **особистості** (педагогічну ерудицію й освіченість, інтуїцію, імпровізацію, спостережливість й педагогічний оптимізм) [2, с. 367].

Процес формування системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу регламен-

тується низкою нормативних документів, в яких відображено цілі освітньо-професійної підготовки, предмет діяльності майбутнього соціального педагога, визначено головні функції та вимоги до фахівця, його місце в структурі господарства держави є освітньо-кваліфікаційна характеристика. Основним таким документом виступає Державний галузевий стандарт підготовки фахівця [10].

Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) випускника вищого навчального закладу є державним нормативним документом, у якому узагальнюється зміст освіти, тобто відображаються цілі освітньої та професійної підготовки, визначається місце бакалавра з соціальної педагогіки в структурі господарства держави й вимоги до його компетентності, інших соціально важливих якостей. ОКХ відображає соціальне замовлення на підготовку фахівця, що розробляється у сферах праці та професійної підготовки з урахуванням аналізу професійної діяльності випускника вищого навчального закладу – бакалавра з педагогічного напрямку, а також державні вимоги до особистісних і професійних якостей особи, яка здобула базову вищу освіту відповідного фахового спрямування «Соціальний педагог».

Державний галузевий стандарт підготовки фахівця з соціальної педагогіки поширюється на органи управління вищою освітою, вищі навчальні заклади, міністерства, відомства, асоціації, підприємства, організації різних форм власності, де готуються або працюють фахівці освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» за спеціальністю – «Соціальний педагог».

Проаналізувавши професійні функції, що задекларовані Державним галузевим стандартом підготовки фахівця з соціальної педагогіки (гностична, комунікативна, організаційна, діагностична, прогностична, посередницька, охоронно-захисна, попереджувально-профілактична, соціально-терапевтична, корекційно-реабілітаційна), із загального переліку добирали лише ті, зміст яких відповідає завданням професійного розвитку майбутнього соціального педагога засобами педагогічного краєзнавства.

Дослідивши зміст вказаних умінь, зробили висновок, що деякі з них необхідні одразу для реалізації декількох завдань. Зокрема, уміння типу використовуючи знання з історії України та історії педагогіки за допомогою першоджерел, сформувані у ході практичних занять вміння доводити, аналізувати світовий досвід як підґрунтя розвитку виховання в Україні, необхідне для типової задачі 1.1. Систематично поповнювати свої знання шляхом самоосвіти; 1.2. Вивчати соціально-педагогічний досвід колег та досвід роботи у соціальній сфері; 1.6. Аналізувати і оцінювати зміст виховного матеріалу [10].

Уміння, яке полягає у вивченні провідної ролі педагогічної спадщини науковців, педагогів, під час лекційно-семінарських занять та вмінні виявляти їхні провідні ідеї та їх вплив на педагогічний процес

загалом та сучасну значущість їх спадщини реалізується у задачі 1.6. Аналізувати і оцінювати зміст виховного матеріалу та 5.4. Виявляти особливості прогнозування різних напрямів діяльності гностичної та прогностичної функції відповідно.

Варто відзначити, що є уміння, які зустрічаються одноразово, але суттєво підкреслюють значущість педагогічного краєзнавства у професійній підготовці майбутнього соціального педагога. Наприклад: використовуючи історикопедагогічні знання про становлення і розвиток освіти часів існування Радянської влади, вивчаючи особливості організації виховного процесу в історично обумовлені проміжки часу, повинен вміти виокремити основні тенденції, структуру та її елементи методом системного аналізу із застосуванням першоджерел (уміння СВ.Е.39.ПП.Р.0889) задачі 7.3. Диференціювати обов'язки сім'ї, школи, виховних інститутів соціалізації особистості; використовуючи наукову літературу з педагогіки та психології, шляхом дискусійного обговорення студентами методів виховання у сім'ї формувати вміння оцінювати позитивні і негативні сторони застосування тих чи інших методів виховання у сім'ї (уміння ПФ.Е.44.ПР.Н.0958) типової задачі діяльності; 8.4. Використовувати методи заохочення та покарання на засадах гуманізму [10].

Визначаючи питому вагу умінь, які безпосередньо спрямовані на професійний розвиток майбутнього соціального педагога засобами педагогічного краєзнавства відносно загальної кількості професійних умінь, визначених галузевим стандартом, ми зробили узагальнений висновок.

У загальному переліку професійних умінь, визначених Державним галузевим стандартом, питома вага професійних умінь, що відповідають завданням професійного розвитку майбутнього соціального педагога засобами педагогічного краєзнавства, виявилася несуттєвою, що становить 9,5 %. Проте визначається певна неоднорідність показників. Так, найбільш кількісні значення, що відповідають завданням професійного розвитку майбутнього соціального педагога засобами педагогічного краєзнавства, визначено в проявах таких умінь: здобувати знання, необхідні для професіонала, вивчати соціально-педагогічний досвід колег та досвід роботи у соціальній сфері, аналізувати і оцінювати зміст виховного матеріалу, впроваджувати нові педагогічні технології, різні форми інновацій у соціально-педагогічному процесі. У характеристиці окремих професійних умінь краєзнавчий компонент компонент не виявлено [10].

Отже, підготовка майбутніх соціальних педагогів засобами педагогічного краєзнавства, на наше переконання, є спеціально організований процес навчання та виховання фахівців у галузі соціально-педагогічної діяльності, що спрямований на оволодіння професійними знаннями, формування умінь та навичок шляхом використання краєзнавчих джерел.

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Аптикиев А. Х. Развитие творческой индивидуальности студента средствами педагогического краеведения : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Аптикиев Альберт Хуснутдинович. – Оренбург, 2004. – 184 с.
2. Вайнола Р. Х. Особистісний розвиток майбутнього соціального педагога в процесі професійної підготовки : монографія / Р. Х. Вайнола ; за ред. С. О. Сисоевої. – Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2008. – 460 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник : довідкове видання / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Матіяш В. В. Педагогічне краєзнавство як фактор удосконалення вузівської професійної підготовки фахівця / В. В. Матіяш // Актуальні проблеми розбудови національної освіти : зб. науково-методичних праць. – Київ, Херсон : ХДП, 1997. – С. 105–107.
5. Методы системного педагогического исследования / [под ред. Н. Р. Кузьминой]. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1980. – 172 с.
6. Міщик Л. І. Соціальна педагогіка : навч. посібник / Л. І. Міщик. – К. : ІЗМН, 1997. – 139 с.
7. Побірченко Н. С. Педагогічне краєзнавство: теоретико-методологічний аспект / Н. С. Побірченко // Педагогічна і психологічна науки в Україні : збірник наукових праць до 15-річчя АПН України : у 5 томах. Т. 1: Теорія та історія педагогіки. – К. : Педагогічна думка, 2007. – С. 79–86.
8. Слостенин В. А. Педагогіка : [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов. – М. : Издательский центр «Академия», 2002. – 576 с.
9. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 4. – 840 с.
10. Стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційний рівень «Бакалавр» за спеціальністю 6.010100 «Соціальний педагог».